

DELEGAȚI NĂDLĂCANI LA MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ DE LA ALBA IULIA DIN 1 DECEMBRIE 1918

DELEGATES FROM NÄDLAC TO THE GREAT NATIONAL ASSEMBLY IN ALBA IULIA, DECEMBER 1, 1918

LES DÉLÉGUÉS DE NÄDLAC A LA GRANDE ASSEMBLE NATIONALE D'ALBA IULIA, 1 DÉCEMBRE 1918

Gabriela Adina MARCO

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad,
Biblioteca Universitară „Tudor Arghezi”
Arad, România
Doctorand la Institutul „George Barițiu”
al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca
E-mail: mgabi16@gmail.com

Rezumat¹

Intense pregătiri pentru participarea delegațiilor la Marea Adunare de la Alba Iulia au loc pe parcursul lunii noiembrie a anului 1918. În perioada dualistă, învățătorii și preoții erau adevărați lideri ai comunităților rurale, din rândul lor recrutându-se o însemnată parte a delegațiilor participanți la Marea Adunare Națională din 1 Decembrie 1918. Cercul electoral Nădlac, format din localitățile Nădlac, Șeitin și Cenadul Unguresc a trimis la Alba Iulia un număr de 6 delegați: doi învățători, un preot, un farmacist și doi țărani. Nădlacul a mai fost reprezentat de către delegatul Reuniunii Meseriașilor din localitate.

Abstract

Intensive preparations for the participation of the delegations at the Alba Iulia Assembly took place during November 1918. During the dualistic period, the teachers and priests were the true leaders of rural communities and many of them were selected as delegates to participate at the Great National Assembly on December 1, 1918. The electoral circle of Nădlac, consisting of Nădlac, Șeitin and Cenad Unguresc, sent to Alba Iulia a number of 6 delegates: two teachers, a priest, a pharmacist and two peasants. Nădlac was also represented by the delegate of the Local Craftsmen Union.

Résumé

Des préparations intensives pour la participation de délégués à la Grande Assemblée Nationale ont été enregistrées pendant le mois novembre 1918. Dans le régime Autricho-hongrois, les enseignants et les prêtres ont été de vrais leaders pour les communautés rurales et la plus part d'eux ont été sélectionnés comme délégués pour participer à la Grande Assemblée Nationale d'Alba Iulia, le 1 Décembre 1918. Le cercle électoral Nădlac, composé de villages Nădlac, Șeitin et Cenad Unguresc, a été représenté à Alba Iulia par six délégués: deux enseignants, un prêtre, un pharmacien et deux agriculteurs. La ville Nădlac a été représentée, aussi, par le délégué de Réunion d'Artisans locale.

¹ Comunicare susținută la simpozionul organizat cu ocazia „Zilelor Academice Arădene”, ediția a XXVII-a (12-19 mai 2017, Arad).

Cuvinte-cheie: *Nădlac, delegați, 1918, Marea Unire, Alba Iulia.*

Key-words: *Nădlac, delegates, 1918, Great Union, Alba Iulia.*

Mots-clefs: *Nădlac, délégués, 1918, Grand Union, Alba Iulia.*

Pe parcursul secolului al XIX-lea, în rândul românilor din Transilvania și Banat, s-a constituit o elită locală formată în principal din învățători și preoți. Aceștia au participat activ la mișcarea națională a românilor atât prin activitățile lor zilnice din biserici și școli, cât și prin activitățile politice și culturale desfășurate în localitățile unde activau sau în împrejurimile acestora. Din rândul acestor categorii sociale s-au recrutat o însemnată parte a delegaților participanți la Marea Adunare Națională desfășurată la Alba-Iulia în 1 Decembrie 1918.

În toamna anului 1918, în contextul zbuciumat intern și internațional, la data de 30 octombrie la Nădlac „a erupt revoluțiunea în comună” (ARHIVA, 18/1919, 180). Atunci a început transferul de putere de la maghiari în mâinile românilor și slovacilor. În aceea zi s-au înființat la Nădlac Garda Națională Română și Consiliul Național Român Comunal. În fruntea acestor organisme s-au aflat: învățătorul de la școala confesională ortodoxă română George Petrovici, Uroș Pătean avocatul Ivan Băneșiu și alți gospodari români. Comandant al GNR din Nădlac și Șeitin a fost sublocotenentul George Ardelean. În cadrul CNR erau reuniți reprezentanți ai tuturor categoriilor sociale.

Prin înființarea celor două organisme (cel militar și cel politico-administrativ) s-a reușit să se stabilească pacea și ordinea în comună. Dar această stare de fapt a fost de scurtă durată pentru că autoritățile maghiare au acționat aproape imediat în vederea „potolirii” entuziasmului românilor. Organismele românești au rezistat la Nădlac la conducerea comunei timp de 14 săptămâni. La data de 13/26 februarie 1919 Garda Națională Română a fost dezarmată, iar Consiliul Național Român Comunal a fost silit să își înceteze orice activitate (MARCO, 2006, 60).

De teama represaliilor, fruntașii celor două organizații locale au fost nevoiți să se refugieze pe ascuns. Învățătorul George Petrovici, văzându-și „libertatea și viața în primejdie s-a văzut constrâns a se refugia natural fără a bate toba” (ARHIVA, 18/1919, 180). Când a ajuns în comuna Semlac (circa 20 de km de Nădlac) acesta a anunțat organele de conducere a școlii confesionale că este nevoit să plece urgent din localitate fără nici o altă lămurire. În toamna anului 1919 învățătorul a revenit la vechile sale îndeletniciri. În ședința consiliului parohial ortodox român din data de 5 octombrie 1919 George Petrovici dă detalii despre „refugiul” său. Analizând situația, consiliul ajunge la concluzia că învățătorul a fost nevoit să se refugieze nedându-i nici un fel de penalizare pentru absența sa îndelungată.

Încercarea de „restabilire” a ordinii publice s-au aflat așa numitele „gărzi roșii” maghiare. În fruntea „gărzii roșii” care a acționat la Nădlac s-au aflat un oarecare Feiyes și un oarecare Hellebrandt.

În toamna anului 1918 la Nădlac, ca și în alte localități, se fac intense pregătiri pentru participarea la Alba Iulia. Ședința cercului notarial și electoral Nădlac, la care au fost aleși deputații ce vor participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, a avut loc la data de 13/26 noiembrie 1918. Această întrunire a avut loc „la orele 1½ după amiază” (CACIORA, ROȘUȚ, 1970, 268) în fața bisericii ortodoxe române. La această adunare au participat „un popor foarte numeros” din Nădlac și satele învecinate, Șeitin și Cenadul Unguresc, care aparțineau de cercul electoral al Nădlacului. Președinte al adunării a fost ales preotul ortodox nădlăcan, Nicolae Chicin, iar notar a fost desemnat învățătorul Uroș Pinte din Șeitin. Au mai fost aleși și câte doi „bărbați de încredere” (supervizori) din partea fiecărei comune participante. După aceste numiri a urmat slujba de sfințire a drapelului național care va fi luat de delegați la Alba Iulia. La propunerea președintelui adunării în continuarea ședinței sunt aleși cei 6 delegați care vor reprezenta cercul notarial Nădlac la „Marea Adunare Națională Română de la Alba Iulia”. Aceștia erau: Uroș Pătean, învățătorii George

Petrovici și Uroș Totorean – toți din Nădlac, Niculiță Manta și gardistul Rusand Gheran din Șeitin și preotul Romul Nestor ca reprezentant al Cenadului Unguresc.

Alături de cei 6 delegați din Nădlac și din împrejurimi a mers în orașul Unirii și un grup de simpatizanți format din țărani, meșteșugari, negustori etc. Acest lucru s-a datorat faptului că Uroș Pătean, alături de alți unioniști din zonă, a umblat prin sate spre a îndemna pe locuitorii acestora să meargă în număr cât mai mare la Alba Iulia (POPEANGĂ, 1978, 271). Din Șeitin au însoțit delegația oficială 10 țărani, în frunte cu Simion Costea. Din Nădlac au mai plecat spre Alba Iulia Gligor Vidican, Nicolae Onea, Atanasie Feier și alții.

În aceeași zi de 13/26 noiembrie 1918 a fost ales și delegatul din partea „Reuniunii de cetire și cântări a meseriașilor români din Nădlac”. Cu unanimitate a fost ales Titus Potoran. Delegatul „este prin aceasta autorizat a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română” de la Alba Iulia. Prin votul său Titus Potoran a fost autorizat să contribuie la „deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Banatul Timișan” (GLÜCK, ROZ, 1981, 262-263).

Atât delegații aleși, cât și grupul de simpatizanți au pornit împreună spre Arad, unde s-au reunit cu delegații și susținătorii din celelalte comune ale Comitatului, ajungând astfel împreună la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, purtând numeroase steaguri tricolore.

Cercul electoral Nădlac, format din localitățile Nădlac, Șeitin și Cenadul Unguresc a trimis un număr de 6 delegați la Alba Iulia. Dintre aceștia, doi au fost învățători, unul a fost preot, unul a fost farmacist și doi au fost țărani.

George Petrovici (MARCO, 2017, 598-604) s-a născut la data de 17 iunie 1871. După ce a terminat cursurile elementare și școala de repetițiune (de duminică) s-a înscris la Preparandia din Arad pe care a absolvit-o în anul 1891/1892. În anul școlar 1892/1893 a fost învățător la Veherd (inspectoratul Oradea Mare), iar în anul școlar 1898/1899 a predat la școala de meseriași (de repetițiune) din Nădlac. Începând cu data de 28 noiembrie 1901 (stil nou) George Petrovici este ales director local școlar.

Ajunge la Nădlac la școala confesională la 1 septembrie 1901, în urma unui concurs. Începând cu data de 28 noiembrie 1901 (stil nou) George Petrovici este ales director local școlar. În anii primei conflagrații mondiale George Petrovici a primit un „ajutor de scumpete” de 1200 coroane plus 500 coroane pentru îmbrăcăminte.

George Petrovici a fost o figură activă în cadrul mișcării unioniste desfășurate de nădlăcani. La data de 30 octombrie 1918 a „erupt revoluțiunea în comună”. Învățătorul George Petrovici a avut inițiativa înființării Gărzii Naționale Române din Nădlac, fiind ales în fruntea organizației. De asemenea, George Petrovici a fost și în fruntea Consiliului Național Român Comunal. În data de 13/27 februarie 1919 Garda Națională din localitate a fost dezarmată, iar Consiliul Național a fost desființat sub presiunea maghiară. Văzându-și „libertatea și viața în primejdie s-a văzut constrâns a se refugia natural, fără a bate toba”. După ce a ajuns în siguranță în localitatea Semlac (la aproximativ 20 km de Nădlac) George Petrovici a avizat „oficiul protopresbiterial” despre „refugiul său”. Învățătorul a revenit la Nădlac în vara anului 1919, după ce s-a liniștit agitația maghiarilor. În cadrul ședinței Comitetului Parohial Ortodox Român din 5 octombrie 1919, cu unanimitate s-a constatat că George Petrovici a fost constrâns să se refugieze din Nădlac, lipsind astfel motivat de la îndatoririle școlare. A participat la Alba-Iulia în calitate de delegat al cercului administrativ Nădlac.

Uroș Totorean (MARCO, 2015, 2) a studiat la Preparandia din Arad între anii 1890/1891 – 1893/1894. A ajuns la Nădlac în urma unui concurs pentru ocuparea „stațiunii învățătoresți” vacante de la școala din cartierul Bujac la data de 1 septembrie 1901. În timpul primului război mondial Uroș Totorean este concentrat în armata Austro-Ungariei. Familiei învățătorului i se votează de către Comitetul Parohial un „ajutor de scumpete” de 1500 coroane plus 500 coroane „pentru veșminte”.

Uroș Totorean participă la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, în calitate de delegat al cercului administrativ Nădlac.

Romul Nestor, preotul din Cenadul Unguresc, s-a remarcat la sfârșitul secolului al XIX-lea ca un important susținător al culturii naționale. A activat în diferite societăți culturale. Încă timpul cât a fost elev al Institutului Pedagogic-Teologic din Arad s-a remarcat ca un important susținător al Asociației naționale arădene pentru cultura poporului român, participând la conferințele organizate în 1892. Începând cu anul 1907 Romulus Nestor apare ca membru al redacției Revistei Teologice „organ pentru știință și viață bisericească apărut din 1907 la Sibiu”. După realizarea Unirii și trasarea graniței, acesta s-a refugiat în Arad, unde a devenit profesor la Institutul Pedagogic-Teologic.

La Marea Adunare Națională din data de 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia au mai participat alți doi delegați, născuți la Nădlac, dar care au reprezentat alte cercuri electorale. Este vorba de profesorul Trifon Lugojan de la Institutul Pedagogic-Teologic, care a reprezentat cercul electoral Făget-Birchiș. Al doilea delegat născut la Nădlac a fost Mihai Lucația, care a participat la Alba Iulia în calitate de protopop de Șiria.

Trifon Lugojan (MARCO, 2013, 88-99) s-a născut la Nădlac în 27 mai 1874. A studiat la școli din Nădlac, Arad, Brașov, Caransebeș, Seghedin. A fost fiul învățătorului nădlăcan Samson Lugojan și a avut 3 frați: Ioan, Alexandru și Virgil – toți învățători.

După terminarea studiilor ajunge învățător în localitățile Dumbrava și Târgoviște (comitatul Severin). Din anul școlar 1896/1897 până în 1900 a fost suplinitor la catedra de muzică la Institutul Teologic din Arad. A întemeiat corul teologilor de la Institutul arădean, apoi a dirijat corul învățătorilor din Săceni. În această localitate a fost notar, organizând și Consiliul Național Român Săceni. În toamna anului 1918 a fost secretarul adunării naționale locale care s-a desfășurat la data de 16/29 noiembrie. La Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia a participat în calitate de delegat superior al cercului electoral Făget-Birchiș.

Între anii 1903-1940 dirijează corul „Reuniunii de muzică și cântări din Arad”. Între 1902 și 1934 este titular la catedra de muzică instrumentală, pedagogie, cântare bisericească și tipic pentru ambele institute arădene (Pedagogic și Teologic). Conducerea Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului dorea ca la Institutul Teologic să fie angajat un profesor cu o pregătire temeinică în domeniul muzicii. Astfel, lui Trifon Lugojan i se acordă în anul 1900 o bursă de 1200 coroane pe timp de doi ani pentru a studia muzica la Leipziger Konservatorium, cu condiția ca după încheierea studiilor să revină ca profesor la Arad. Aici i-a avut ca profesori pe Emil Paul la teorie-solfegii, armonie și compoziție; pe Heinrich Klesse la canto și pian și pe Robert Rolland la vioară. După perfecționarea de la Conservatorul din Leipzig, Trifon Lugojan și-a dedicat activitatea compunerii de muzică religioasă și aranjarea pe note a cântecelor bisericești păstrate din străbuni doar oral. A tipărit pe note toate cântecurile bisericești (pe cele 8 glasuri), precum și tot ceea ce era necesar stranei.

Mihai Lucația (MARCO, 2017, 5) s-a născut în 19 august 1873 la Nădlac, fiul lui Ioan Lucația (absolvent de teologie, originar din Sibiu) și Elena Șerban, fiica preotului George Șerban. A decedat la 9 decembrie 1942 la Arad. Cunoștea limbile română, maghiară și germană. A făcut 6 clase la Beiuș și Szarvas, apoi în Arad și H. M. Vasarhely. A absolvit Institutul Teologic din Arad în anul școlar 1892/1893 cu examen „bun”. La data de 6/18 august 1895 este hirotonit întru preot pentru parohia Arad-Gai, iar în 12/25 martie 1905 ca protopop de Șiria. La data de 18/30 noiembrie 1895 este numit catihet pentru școala de meseriași din Arad, la școlile confesionale din cartierul Arad-Șega, dar nu acceptă, motivând „agendele încărcate” ale parohiei sale și distanța mare de la locuința sa până la cele două școli. Acceptă să catehizeze doar pe elevii care frecventează școala din Arad-Gai. În februarie-martie 1896 din cărțile „de prisos” din biblioteca parohială de la Nădlac sunt donate către parohia din Arad-Gai, unde preot era Mihai Lucația, fiu al Nădlăcului.

A participat la Marea Adunare de la Alba Iulia în calitate de reprezentant al Protopopiatului Șiriei.

Orașul Arad a jucat un rol hotărâtor în pregătirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Exemplul său a fost urmat și de localitățile din imediata vecinătate. Prin activitatea lor, nădlăcanii

și-au adus aportul la evenimente care au avut un deosebit impact în viața politică și culturală a Transilvaniei și a României întregi.

Bibliografie

ARHIVA Parohiei Ortodoxe Române Nădlac, *fond Oficiul Parohial Ortodox Român:*

- dosarul nr. 18/1919.

CACIORA, Andrei, ROȘUȚ, Nicolae, *Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională. Documente*, vol. I, Arad, 1970.

MARCO, Gabriela Adina, „«Am fost și eu la Alba Iulia...» – învățătorul George Petrovici, delegat al cercului electoral Nădlac la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918”, în *Analele Aradului (Arad)*, „Vasile Goldiș” University Press, anul III, 2017, nr. 3, pp. 598-604.

MARCO, Gabriela Adina, „Delegați la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918 originari din Nădlac”, în *Ecclesia (Nădlac)*, anul XVIII, nr. 5 (83), decembrie 2017, p. 5.

MARCO, Gabriela Adina, *Intelectuali nădlăcani – familia Lugojan*, în „Administrație românească arădeană, studii și comunicări din Banat-Crișana”, vol. VI, coordonatori: Doru Sinaci și Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2013, pp. 88-99.

MARCO, Gabriela Adina, „Învățătorul Uroș Totorean”, în *Ecclesia (Nădlac)*, anul XVI, nr. 3 (69), august 2015, p. 2.

MARCO, Gabriela Adina, *Pași spre Unire...*, Nădlac, edit. Ivan Krasko, 2006.

POPEANGĂ, Vasile, *Aradul – centru politic al luptei naționale din perioada Dualismului (1867-1918)*, Timișoara, edit. Facla, 1978.

GLÜCK, Eugen, ROZ, Alexandru, *Din istoria mișcării muncitorești. Documente arădene 1812-1918*, Timișoara, edit. Facla, 1981.

